

Гофман Ернст Теодор Амадей

Біографія

ЕРНСТ ТЕОДОР ВІЛЬГЕЛЬМ АМАДЕЙ ГОФМАН
(1776-1822)

Знаменитий німецький романтик народився в 1776 році в Кенігсберзі. Гофман мав універсальні здібності в різних сферах мистецтва. Він був автором першої німецької романтичної опери, диригентом, професійним музичним критиком, театральним декоратором, письменником, музикантом, блискучим юристом, графіком. Дивовижно не те, як різноманітні здібності могла уособлювати одна людина, а як у кожній галузі Гофман виявляв високий професіоналізм. У німецькому романтизмі не було митця більш складного й суперечливого і, разом з тим, більш своєрідного й самобутнього, ніж Гофман. Вся незвичайна, на перший погляд, безладна й дивна поетична система Гофмана, з її подвійністю й розірваністю змісту й форми, змішуванням фантастичного і реального, що сприймалось як свавілля автора, приховує в собі глибокий внутрішній зв'язок з німецькою дійсністю, сповненою гострих і болісних протиріч і з суперечливими муками зовнішньої й духовної біографії самого письменника. Він писав у найпохмуріший і найважчий час німецької історії, коли більшість європейських країн охопила політична й церковна реакція, а Германія була роздробленою.

Мати його була дуже набожною, нервовою і відлюдкуватою жінкою, батько служив адвокатом, був творчо обдарований, але безпутний. Батьки розійшлися, коли дитині було лише три роки; мати переїхала в будинок своєї родини Дерферів; хлопець виховувався під впливом свого дядька юриста, людини розумної й талановитої, але фантаста і містика. У Ернста рано виявилися чудові здібності до музики й живопису, його навіть вважали вундеркіндом, хоча був він замкнений. У школі Ернст учився прекрасно, хоча й витрачав багато часу на малювання і музику. У дванадцять років хлопець вільно імпровізував на клавірі, органі, грав на скрипці, вивчав теорію музики. Ернст прекрасно закінчив курс юридичних наук у кенігсберзькому університеті у 1795 році, хоча не почував до юриспруденції особливого тяжіння і продовжував ретельно займатися мистецтвом. У Кенігсберзі він зустрів своє перше кохання Дору Хатт, вона була за нього на десять років молодша, він давав їй уроки музики. Перебуваючи в Берліні, Ернст захопився вируючим життям театрів, салонів; сам намагається поставити на сцені зінгшпіль "Маска", але його пропозицію відхилили. Здавши в 1800 році блискуче свій останній іспит, він одержав місце асесора в Познані. Доля звела його з чарівною Міхаліною Рорер-Тішцинською, і він, не роздумуючи, повінчався з нею 26 липня 1802 році. Цей шлюб з донькою міського писаря став приводом для остаточного розриву з родиною Дерферів. Гофман не міг більше розраховувати на підтримку впливового дядька. Хоча всюди в місті він був бажаним гостем, як дотепний співрозмовник, прекрасний музикант і талановитий карикатурист, його непросто становище ускладнилося карикатурами, які він намалював на відомих людей міста,—

що дуже зашкодили його службовій кар'єрі. Через ці карикатури він потрапив до Плоцка на набагато гірше місце. До цього ж часу належать його перші літературні спроби в журналі. У 1804 році Гофмана перевели радником до Варшави. Тут він зійшовся з Гітцигом, своїм майбутнім біографом, і з романтиком Захаром Вернером; тут же він заснував музичне товариство, зал якого прикрасив своїм живописом. У цьому місті він вперше побував за диригентським пультом; тут було зіграно п'ять його сонат. У 1805 році народилася дочка Ернста Цецилія. Незабаром після вторгнення військ Наполеона всі пруські чиновники у Варшаві були звільнені зі служби. Гофман поїхав до Берліна — з партитурами кількох опер у портфелі і з наміром цілком присвятити себе мистецтву. Але там ніхто не зацікавився його операми, не знайшов він і місця вчителя музики. Нарешті, йому пощастило влаштуватися капельмейстером у Бамберзі; але справи театру йшли так погано, що Гофман змушений був покинути його і перебиватися приватними уроками та музичними статтями. Постійним супутником його життя стають злидні. Все пережите спричинило нервову гарячку у Гофмана. Це було в 1807 році, а цього ж року взимку померла його донька. У 1810 році один його знайомий, Гольбейн, збирався відновити бамберзький театр. Гофман допомагав йому, працюючи як композитор, диригент, декоратор, машиніст, архітектор і начальник репертуару. Та через два роки театр закrywся. Гофмана знову посіли злидні. Двадцять шостого листопада 1812 року він пише в щоденнику: "...Продав сюртук, щоб пообідати". З початку 1813 року справи його пішли краще: він одержав маленьку спадщину й пропозицію посісти місце капельмейстера в Дрездені. Страшні дні серпневих битв Гофман пережив у Дрездені: він виніс на собі всі жахи війни, але був бадьорий духом і навіть веселим, як ніколи; він у цей час зібрав свої музично-поетичні нариси, написав трохи нових, дуже вдалих речей і приготував до друку ряд збірників своїх творчих здобутків (серед них повість "Золотий горщик"). Жан-Поль Ріхтер помітив у Гофмана письменницький талант і написав передмову до першого тому. Повість мала значний успіх. Невдовзі Гофман знову залишився без роботи й переїхав до Берліна. Там він знову став до роботи. На цей час припадає його зустріч з Гітцигом, який познайомив його з берлінськими романтиками, поетами і художниками. Місце радника в камергерихті цілком його забезпечувало і водночас залишало йому багато вільного часу, тож його творчий талант, підтримуваний успіхом, міг повністю розкритися. Але він марнував свій час, проводив багато вечорів, а іноді й частину ночі у винному погребі, де біля нього завжди збиралася весела компанія. Підхльоснувши свої нерви вином, Гофман серед ночі приходив додому й сідав писати. Жахи, створювані його уявою, іноді наводили страх на нього самого. Тоді він будив дружину, яка сідала коло його письмового столу з панчохою, яку плела, а в певну годину, якщо це був робочий день, письменник уже сидів у суді і ретельно працював. Значні за обсягом твори Гофмана виходять один за одним у такому порядку: "Чортовий еліксир" (1816); романи та новели для збірки "Нічні оповідання" (1817); "Дивні страждання одного директора театру" (1819); "Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер" (1819); "Серапіонові брати" (1819); "Життєві погляди кота Мурра" (1820); "Принцеса Брамбілла" (1821); "Мейстер

Фло, казка в сімох пригодах двох друзів" (1822). У 1819 році хвороба знову наздоганяє його, і він з дружиною їде на лікування в Селезію. У цей час влада вирішила поквитатися з письменником-сатириком, який вже Перебував у важкому стані. Прикутий до ліжка, він продовжував диктувати свої оповідання. У сорок сім років сили Гофмана були остаточно вичерпані. У нього розвинулося щось подібне до туберкульозу спинного мозку. Він помер 26 червня 1822 року.

Гофман підводить підсумки німецькому романтизму, є найповнішим виразником кращих його прагнень, яким він надав небувалої доти яскравості й певності. У творчості Гофмана, найсуб'єктивнішого письменника, котрий перетворив кожен свою сторінку на палку особисту сповідь, зіштовхнулись у нерівному єдиноборстві велична, але самотня у своїх муках душа поета, що потребувала правди, свободи, краси від жорстокого погано влаштованого світу, в якому панує соціальна кривда, в якому все прекрасне і добре приречене на загибель або на злиденне безпритульне існування. Основний для всього романтизму конфлікт — розлад між мрією і дійсністю — набуває у Гофмана безвихідного, трагічного характеру. Основна тема його творчості — тема взаємовідносин мистецтва та життя.

Свій світогляд Гофман послідовно відтворює в довгій низці незрівнянних у своєму роді фантастичних повістей і казок, у яких він мистецьки поєднує все найпрекрасніше, що створили народи упродовж всіх століть, з особистим вимислом, то похмурим і хворобливим, то смутно зворушливим, але найчастіше граціозно веселим і пустотливо глузливым. Він уміє зацікавити і дорослого читача цією строкатою фантастикою, і робить це за допомогою поєднання природного з повсякденним і навіть вульгарним: у нього примари приймають шлункові краплі, феї пригощаються кавою, чаклунки торгують яблуками й пиріжками, герцоги та графи овочевого царства нарізаються зірочками і їх кладуть у суп і т.д. Надзвичайна проза німецького життя є сіреньким тлом, на якому яскраво виражаються барви його фантастики. Як психолог Гофман обрав для себе галузь невизначених почуттів, неясних прагнень, незвичайних відчуттів, магнетичних впливів, усього страшного й болісно зворушливого; марення, галюцинація, безпричинний страх, утрата душевної рівноваги — улюблені мотиви його тонких психологічних етюдів. Як новеліст, історик і етнограф, він чудово відтворює епоху Реформації і XVII століття; італійські звичаї і природу описує так, начебто десятки років прожив в Італії. Але, вірний життю в подробицях, він завжди перетворює його на строкату казку. Інший темний бік поезії Гофмана — його прагнення сповнювати читача жахом, змушувати його вірити в існування якихось похмурих сил. Таким чином, крізь усю творчість Гофмана проходять два потоки фантастики. З одного боку, радісна, барвиста фантастика, що завжди давала насолоду дітям та дорослим, і могла надихнути таких композиторів, як Вагнер, Чайковський, Шуман ("Лускунчик", "Чуже дитя", "Королівська наречена"), на дивні їх творіння. З іншого боку, — фантастика кошмарів і страхіть, всіляких видів божевілля як художнього втілення "нічного боку" душі й суспільного життя людей, якими володіють темні, страшні сили ("Еліксир диявола", "Піщана людина", "Майорат").

"Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер" (1819) Твір Е. Гофмана "Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер" розповідає про події, що мали місце в маленькій державі князя Деметрія. Дійовими особами твору є карлик Цахес, фея Роза-бельверда, студенти Балтазар і Фабіан, професор Мош Терпін та його дочка Кандіда, маг Проспер Альпанус. Розповідь ведеться від особи автора. Історія про маленьку потвору викриває побут і звичаї карликових князівств, які ще мали місце в Німеччині.

У державі князя Деметрія кожен мешканець мав повну свободу, тому сюди злетілася велика кількість фей і магів, які понад усе на світі ставлять свободу. Але незабаром Деметрій помер. Його місце посів Пафнутій, який вважав, що чарівникам на його землях не місце. У князівстві залишилася лише фея Розабельверда, яка умовила Пафнутія надати їй місце у притулку для шляхетних дівчат. Одного разу, коли Розабельверда в чудовому настрої гуляла в лісі, на узбіччі дороги вона побачила селянку Лізу, яка спала. Поряд з нею лежав кошик із хмизом, в якому був її син, крихітка Цахес. Це була страшна потвора зі старечим обличчям, тонесенькими, мов гілочки, ніжками. Пожалівши цю потвору, фея почала розчісувати своїм гребінцем його заплутане волосся. Коли мати прокинулася, феї вже поряд не було. Селянка вирушила в путь. Дорогою вона зустрілася з місцевим пастором, який був дуже вражений потворністю малюка, хоч і сказав, що той гарний собою, і навіть запропонував взяти дитину на виховання. Ліза була рада позбавитися цього тягаря, але не могла збагнути, чим саме міг сподобатися її потворний син пасторові. А тим часом у Керпеському університеті навчається молодий поет Балтазар, який кохає Кандіду, дочку свого професора Моша Терпина. Несподівано серед університетського люду з'явилося нове обличчя — крихітка Цахес, який має чудесний дар привертати до себе людей. Якщо хтось у його присутності говорить щось дотепне, всі вважають, що це сказав Цинобер (так тепер називають крихітку Цахеса), але якщо Цинобер мерзенно нявчить, що він любить робити, обвинувачують не його, а когось іншого. Всі захоплюються витонченістю й спритністю Цинобера, він зачарував навіть Кандіду. Чвари Цинобера діють на всіх людей, стан яких схожий на масовий психоз. Тільки два студенти — Балтазар (за задумом автора, він ревно охороняє казковий світ природи й поезії від вторгнення вульгарності й повсякденності) і Фабіан — помічають, що карлик насправді потворний і лихий. Щодалі, то більше благ досягає карлик брехнею. Він стає експедитором у міністерстві іноземних справ. Глибокий задум втілений у незвичайній долі потвори Цахеса, долі, що обумовлена тим загадковим для романтика законом, за яким матеріальні й духовні блага в буржуазному суспільстві розподіляються нерівномірно: той, хто має владу, присвоює собі плоди розуму й рук тих, хто нічого не має.

Одного разу до князівства прибуває доктор Проспер Альпанус, який насправді є магом. За допомогою магічного дзеркала він показує Балтазару та Фабіану, яким є в дійсності карлик, потім викликає фею Розабельверду і повідомляє її, що в майбутньому карлик наробить багато біди. Фея погоджується більше по опікувати Цинобера і ламає гребінець, що ним вона колись розчісувала його кучері. Чарівна сила гребінця була у

трьох вогняних волосинках, які вона наділила чаклунською силою: всі чужі заслуги приписувалися йому, а всі його вади — іншим, і тільки дехто міг бачити правду. Тепер ці волосинки слід було вирвати, що й зробили Балтазар і Фабіан. Це відбувається саме в той момент, коли мали відбутися заручини Цинобера з Кандідою. Всі враз побачили карлика таким, яким він був насправді. Його викидають геть, він біжить до свого палацу і тоне в срібному горщику, застрягає й помирає. Однак фея після смерті робить останнє благодіяння — перетворює його на красеня. Не забуває фея й матері карлика, селянки Лізи: на її ділянці виросла чудова солодка цибуля, і жінка стає постачальницею князівського двору цією цибулею. А Балтазар оженився на красуні Кандіді на радість її батькам.

Автор доходить висновку, що багатство й людська глухота, те, що люди забувають закони природи й краси, призводить до панування безглуздості й вульгарності. Але Гофман вірить у велику силу мистецтва — перемога його на сторінках казки можлива, але у світі людей все набагато складніше: цим і пояснюється іронічний фінал твору.

ОСНОВНІ ТВОРИ: "Золотий горщик", "Чортовий еліксир"; "Нічні оповідання"; "Дивні страждання одного директора театру"; "Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер"; "Серапіонові брати"; "Життєві погляди кота Мурра"; "Принцеса Брамбілла"; "Мейстер Фло, казка в сімох пригодах двох друзів", "Лускунчик", "Чуже дитя", "Королівська наречена", "Еліксир диявола", "Піщана людина", "Майорат".

ЛІТЕРАТУРА: 1. Э. Т. А. Гофман. Жизнь и творчество.— М., 1987; 2. Карельский А. В. От героя к человеку: Два века западноевропейской литературы.— М., 1990.